

Sjælden fisk banede vejen for vand i Nørresø

To vejskilte i den lille landsby Ubjerg et par kilometer syd for Tønder vidner om tidligere tiders sølandskab: »Nørresøvej«-skiltet peger mod nord og »Søndersøvej« viser mod syd. Begge søer har været særdeles lavvandede. Hvor de lå, er terrænkoten i dag – 0,5 meter.

Søndersø forsvandt allerede i 1800-tallet, mens Nørresø først blev udtørret omkring 1930 i forbindelse med afvandingen af Tøndermarsken. Det var et af Danmarkshistoriens største ingeniørprojekter, hvor ikke mindre end 12.000 hektar marsk blev afvandet i perioden 1926-1930. Projek-

tet var iværksat for at opnå en bedre udnyttelse af marsken, der indtil da hvert år blev oversvømmet af især vand fra Vidåen, når Højer Sluse som følge af vinterstorme i lange perioder var lukket.

Mens Søndersø stadig ligger som en græsmark, er Nørresø genopstået som et 90 hektar stort vådområde i 2009. Det er sket som led i snæbel-projektet.

Største naturgenopretning

Den sjældne laksefisk snæbel er en af EU's mest truede fiskearter, og med en gydebestand på blot 7000 eksemplarer er den faretruende tæt på at blive udryddet.

Snæblens skæbne har været nøje knyttet sammen med de gennemgribende forandringer af marsk- og vadehavsområdet i hele Nordvesteuropa. Langs hundredvis af kilometer kystlinie er der udført dæmningsbyggeri, og der er rejst tusinder af kilometer diger langs floder og åer i marsken, mens kilometervis af vandløb er blevet udrettet og uddybet. Et utal af pumpestationer er opført for at sikre, at den overvejende del af marskområderne i dag er tørre og dyrkningssikre hele året. Førhen stod de vidtstrakte marskflader vanddækkede i vinterhalvåret.

I forbindelse med udretningen af vandløbene er der også bygget mange betonstøt for at udligne det øgede fald i de lige kanaler, og ved mange dambrug er der etableret opstemninger. Da snæblen ikke kan - eller vil - springe meget højere end 25-30 centimeter og heller ikke vil benytte fisketrapper, har disse opstemninger og støt vist sig at være totalt spærende for fiskenes vandring op til gydepladserne.

Inddigningen og afvandingen er derfor gået hårdt ud over marskens dyreliv, ikke mindst snæblen.

Snæblen er en laksefisk, der normalt måler 35-50 centimeter, men fisk op til 60-65 centimeter kendes. Snæblen lever kun i Vadehavet, hvorfra den aldrig eller kun sjældent trækker ud i de åbne havområder. Foto: Hans Ole Hansen.

I 1920'erne forsvandt arten fra Holland og i løbet af 1930'erne skete det samme i Tyskland.

Snæblen er i dag rødlistet og derfor optaget på EU's liste over særligt truede arter. Som gydefisk findes den kun i de større vandløb med tilløb til Vadehavet, og dens globale udbredelse er efterhånden begrænset til den danske del af Vadehavet. Som følge af denne status har Danmark opnået støtte fra EU's LIFE-fond til et naturgenopretningsprojekt til ca. 100 mio. kroner, som skal redde snæblen.

Projektet omfatter en lang række delprojekter i de fire sydvestjyske vandløb: Varde Å, Sneum Å, Ribe Å og Vidå.

I omfang herhjemme er det kun Skjern Å-genopretningen, der har været større. Projekterne bliver ikke alene til gavn for snæblen, men desuden for en lang række andre dyre- og plantearter der lever ved vandløb og vådområder. Gennemførelsen vil også medføre et betydeligt løft af den sydvestjyske miljø- og naturkvalitet.

Projektets indhold

Snæblen tager føde til sig i Vadehavet, hvor den vokser sig stor, før den i det sene efterår søger den op i Vadehavets større åer og floder for at formere sig. Den lægger klæbrige

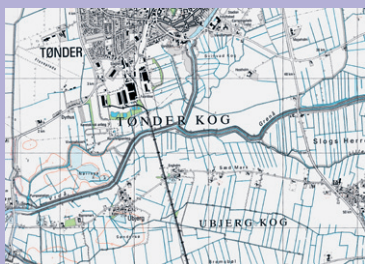
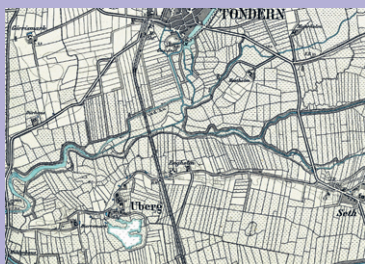
Nørresø og Søndersø

Opindeligt to lavvandede søer på henholdsvis 14 og 20 hektar i den inddæmmede marsk syd for Tønder, udtørret i forbindelse med reguleringer af Vidåen. Nørresø genetableret som et 90 hektar stort vådområde med en lavvandet sø og fugtige enge som led i snæbel-projektet. Den østlige del af vådområdet kaldes også Hestholm Kog.

Kortene er fra 1877 og 1992.

Tønder kommune.

Koordinater: (6085534, 490318) Nørresø, (6084717, 490838) Søndersø.

Udover Nørresø er der også skabt bedre forhold for snæblen ved Bachmanns Mølle i Tønder by. Den fejlkonstruerede fisketrappe blev i 2009 erstattet med et stenstrøg, og for første gang i 400 år er Vidåen opstrøms Tønder åben for snæblen.

æg, men for at overleve skal de have mulighed for at fæstne sig på sten og planter i vandløbene. Når æggene klækker i februar–marts, har snæbellarven derefter behov for større områder med stillestående vand, som f.eks. de oversvømmede marskområder, for at kunne udvikle sig, inden den kan tåle Vadehavets saltholdighed.

Afvandingen af marsken greb negativt ind i snæblens livscyklus på netop disse områder. Uddybning af vandløbene fjernede i stor udstrækning planter og sten, som æggene behøver for at kunne udvikle sig, og inddigningen af marskfladerne afskar snæbellarverne fra de livsnødvendige oversvømmede enge.

Derfor går projektet ud på at fjerne de opstemninger, som hindrer snæblen i at nå frem til gydeområderne i vandløbene. Alle spærringer, der er højere end 25 centimeter, skal væk

for at skabe fri passage. Dernæst skal der ske en retablering af våde randområder, hvor snæbellarverne kan vokse op. Udvalgte vandløb skal have tilført flere faste substrater i form af vintergrønne planter og stenbund, hvortil snæblens æg kan klæbe sig fast. Endelig ønsker man, at vedligeholdelsen af vandløbene tilrettelægges på en sådan måde, at de vintergrønne vandløbsplanter begunstiges.

KILDER

Forfatterens besøg på lokaliteten, 14. august 2005 og 6. oktober 2011.

Kristensen, Lene & Helle K. Jespersen/Skov- og Naturstyrelsen, Vadehavet: Etablering af vådområde langs Vidå i Nørresø og Hestholm Kog. Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, Vadehavet, marts 2008.

www.historiskatlas.dk/Toendermarsken

www.snaebel.dk

Det er den vandrige Vidå, der »føder« Nørresø. I stedet for at passere Ubjerg i en inddæmmet kanal har åen fået mulighed for at sno sig gennem det lave terræn. Vådområdet strækker sig længere opstrøms, hvor området øst for jernbanen kaldes Hestholm Kog. I baggrunden ses Tønder by og i forgrunden til højre anes nogle af husene i Ubjerg. Den markante rødstensbygning ved åen er pumpestationen Lægan. Den er fra 1929 og er den største af de fire pumpestationer, der holder Tøndermarsken nogenlunde tør. Foto: Gerd Müller.

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet i Nørresø (vest for jernbanen), så brug dette link: www.dofbasen.dk

Herunder ses en oversigt over de 165 fuglearter, som er registreret fra **Nørresø** (vest for jernbanen), pr. 12. november 2011. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Lille Lappedykker	(15/52)	Blå Kærhøg	(4/6)	Dværgmåge	(29/108)	Græshoppesanger	(35/61)
Toppet Lappedykker	(43/80)	Hedehøg	(4/4)	Hættemåge	(72/2646)	Savisanger	(8/12)
Gråstrubet Lappedykker	(2/2)	Duehøg	(7/7)	Stormmåge	(32/224)	Sivsanger	(55/220)
Skarv	(60/358)	Spurvehøg	(10/12)	Sildemåge	(68/2257)	Kærsanger	(8/8)
Rørdrum	(32/38)	Musvåge	(68/123)	Middelhavssølvmåge	(1/2)	Rørsanger	(33/64)
Sølvhejre	(59/85)	Fjeldvåge	(2/2)	Sølvmåge	(27/222)	Gulbug	(2/2)
Fiskehejre	(84/332)	Fiskeørn	(17/21)	Svartbag	(31/99)	Gærdesanger	(9/9)
Hvid Stork	(1/2)	Tårnfalk	(34/40)	Splitterne	(1/2)	Tornsanger	(15/22)
Sort Ibis	(9/9)	Dværgfalk	(2/2)	Fjordterne	(50/131)	Havesanger	(2/2)
Skestork	(1/1)	Lærkefalk	(3/3)	Havterne	(8/14)	Munk	(8/10)
Knopsvane	(58/257)	Vandrefalk	(7/7)	Dværgterne	(9/22)	Skovsanger	(2/2)
Pibesvane	(7/797)	Agerhøne	(2/7)	Sortterne	(123/883)	Gransanger	(32/53)
Sangsvane	(30/4348)	Vagtel	(2/2)	Klippehue/Tamdue	(2/12)	Løvsanger	(24/38)
Blisgås	(10/819)	Fasan	(31/52)	Huldue	(2/2)	Grå Fluesnapper	(6/11)
Grågås	(77/5511)	Vandrikse	(11/12)	Ringdue	(26/73)	Skægmejse	(1/3)
Indisk Gås	(1/1)	Engsnarre	(1/3)	Tyrkerdue	(10/18)	Blåmejse	(3/4)
Snegås	(1/1)	Grønbenet Rørhøne	(9/18)	Turteldue	(1/1)	Musvit	(14/26)
Canadagås	(10/202)	Blishøne	(112/4522)	Gøg	(32/51)	Korttået Træløber	(1/2)
Bramgås	(9/1397)	Strandskade	(51/148)	Mursejler	(53/1266)	Pungmejse	(2/2)
Knortegås	(3/3)	Klyde	(6/9)	Sanglærke	(16/45)	Skovskade	(4/28)
Nilgås	(32/90)	Lille Præstekrave	(135/569)	Digesvale	(55/5910)	Husskade	(12/20)
Gravand	(101/1273)	Stor Præstekrave	(47/201)	Landsvale	(81/25004)	Allike	(17/120)
Pibeand	(61/2410)	Hjejle	(3/33)	Bysvale	(48/3217)	Råge	(2/36)
Knarand	(109/537)	Strandhjejle	(2/2)	Skovpiber	(3/7)	Sortkrage	(37/141)
Krikand	(99/7838)	Vibe	(89/5803)	Engpiber	(32/542)	Gråkrage	(22/92)
Gråand	(97/3178)	Dværgryle	(11/32)	Skærpiber	(1/1)	Ravn	(23/42)
Spidsand	(46/364)	Temmincksryle	(48/661)	Gul Vipstjert	(74/427)	Stær	(42/409443)
Atlingand	(43/73)	Krumnæbbet Ryle	(14/132)	Bjergvipstjert	(8/10)	Gråspurv	(7/143)
Skeand	(53/747)	Almindelig Ryle	(26/410)	Hvid Vipstjert	(66/457)	Skovspurv	(12/145)
Taffeland	(10/158)	Brushane	(145/10881)	Gærdesmutte	(4/7)	Bogfinke	(19/25)
Troldand	(64/1066)	Dobbeltbekkasin	(45/557)	Jernspurv	(1/1)	Gronirisk	(17/40)
Bjergand	(1/9)	Stor Kobbersneppe	(10/21)	Rødhals	(5/5)	Stillits	(25/65)
Ederfugl	(2/27)	Lille Kobbersneppe	(4/7)	Nattergal	(2/3)	Grønsiken	(1/2)
Sortand	(2/2)	Småspove	(8/46)	Blåhals	(42/62)	Tornirisk	(21/75)
Hvinand	(15/69)	Storspove	(20/74)	Husrødstjert	(7/9)	Bjergirisk	(1/16)
Lille Skallesluger	(12/37)	Sortklire	(23/41)	Rødstjert	(13/17)	Lille Gråsiken	(1/1)
Toppet Skallesluger	(1/1)	Rødben	(64/397)	Bynkefugl	(4/5)	Gulspurv	(18/26)
Stor Skallesluger	(23/80)	Hvidklire	(82/401)	Stenpikker	(9/13)	Rørspurv	(55/115)
Sort Glente	(1/1)	Svaleklire	(66/305)	Ringdrossel	(1/1)	Bomlærke	(3/25)
Rød Glente	(4/4)	Tinksmid	(104/3405)	Solsort	(13/22)		
Havørn	(16/16)	Mudderklire	(92/761)	Sjagger	(1/200)		
Rørhøg	(120/209)	Stenvender	(1/2)	Sangdrossel	(5/8)		

Herunder ses en oversigt over de 10 andre dyr (end fugle), som er registreret fra **Nørresø** (vest for jernbanen), pr. 12. november 2011. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Grøn Frø	(1/3)
Stor Kålsommerfugl	(1/2)
Admiral	(1/1)

Græsrandøje	(3/34)
Okkergul Randøje	(2/5)
Lille Ildfugl	(2/2)

Hare	(2/3)
Odde	(1/1)
Krondyr	(1/2)

Rådyr	(4/4)
-------	-------